

NÁVRHY GENERÁLNEHO ADVOKÁTA

L. A. GEELHOED

prednesené 11. novembra 2004¹

I — Úvod

II — Relevantné ustanovenia

A — Právo Spoločenstva

1. Vo svojich rozsudkoch z 21. júna 1988 vo veci *Lair a Brown* Súdny dvor rozhodol, že za aktuálneho stavu vývoja práva Spoločenstva podpora poskytovaná študentom na pokrytie životných nákladov a štúdium, na rozdiel od podpory pokrývajúcej náklady na prístup k vzdelaniu, sa v zásade vymyká z rozsahu pôsobnosti Zmluvy EHS.² Vzhľadom na vývoj práva Spoločenstva, ku ktorému odvtedy došlo, High Court of Justice of England and Wales, Queen's Bench Division (Administrative Court), sa v tomto návrhu na začatie prejudiciálneho konania v podstate pýta, či takáto podpora určená na pokrytie životných nákladov študentov, vo forme štipendií alebo pôžičiek, zostáva mimo rozsahu pôsobnosti Zmluvy ES na účely uplatnenia článku 12 ES a ak nie, za akých podmienok členské štáty môžu obmedziť právo na takúto podporu.

2. Relevantnými ustanoveniami práva Spoločenstva sú v prejednávanej veci články 12 ES a 18 ods. 1 ES, ako aj článok 3 smernice 93/96/EHS o práve študentov na pobyt³.

„Článok 12

V rámci pôsobnosti tejto Zmluvy a bez toho, aby boli dotknuté jej osobitné ustanovenia, akákoľvek diskriminácia na základe štátnej príslušnosti je zakázaná.

1 — Jazyk prednesu: angličtina.

2 — Rozsudky *Lair*, 39/86, Zb. s. 3161, bod 15, a *Brown*, 197/86, Zb. s. 3205, bod 18.

3 — Smernica Rady z 29. októbra 1993 (Ú. v. ES L 317, s. 59; Mim. vyd. 06/002, s. 250).

Článok 18

B — Vnútroštátne právo

1. Každý občan Únie má právo slobodne sa pohybovať a zdržiavať na území členských štátov, rešpektujúc obmedzenia a podmienky stanovené v tejto Zmluve a v predpisoch prijatých na ich vykonanie.“

Preambula smernice 93/96, siedme odôvodnenie

„kedže podľa súčasného práva spoločenstva, ustanoveného prípadovým právom [judikatúrou — *neoficiálny preklad*] Súdneho dvora, nie je podpora poskytovaná študentom predmetom zmluvy [EHS] v zmysle článku 7 tejto zmluvy [teraz článok 12 ES]“.

Článok 3 smernice 93/96

„Táto smernica nezakladá pre študentov, ktorí sú užívateľmi práva na pobyt, nijaký nárok na vyplácanie študijnej podpory zo strany hostiteľského členského štátu.“

3. Dotknuté vnútroštátne ustanovenia sú uvedené v Education (Student Support) Regulations 2001 [nariadenie z roku 2001 o štúdiu (finančnej podpore poskytovanej študentom)], ďalej len „Student Support Regulations“]. Podľa Student Support Regulations sa podpora na pokrytie životných nákladov študentov poskytuje prostredníctvom pôžičiek na pokrytie životných nákladov. Výška pôžičky závisí od množstva faktorov, najmä od toho, či študent žije v domácnosti so svojimi rodičmi, alebo či študent žije v Londýne alebo inde. Študent má automaticky nárok na 75 % maximálnej sumy disponibilnej pôžičky a nárok na zostávajúcich 25 % závisí od finančnej situácie študenta, jeho rodičov alebo partnera. Pôžička je poskytovaná s úrokovou sadzbou, ktorá je viazaná na mieru inflácie a úroková sadzba je teda nižšia ako obvyklá sadzba pri komerčnej pôžičke. Pôžička je splatná po tom, čo študent ukončil svoje štúdium pod podmienkou, že dosahuje vyšší príjem ako 10 000 GBP. Ak je tomu tak, platí ročne 9 % získaného príjmu prevyšujúceho 10 000 GBP až do splatenia pôžičky.

4. Štátni príslušníci členského štátu majú nárok na získanie pôžičky podľa nariadenia, pokiaľ:

- 1) sú usadení v Spojenom kráľovstve v zmysle vnútroštátneho práva (the Immigration Act 1971, zákon z roku 1971 o prisťahovalectve), teda ak

- majú obvyklé bydlisko v Spojenom kráľovstve a nepodliehajú žiadnym obmedzeniam, pokiaľ ide o obdobie, po ktoré môžu zotrvať v Spojenom kráľovstve,

štyroch rokov. Čas strávený na účel získania celodenného vzdelávania nie je pri výpočte obdobia pobytu braný do úvahy.

- majú bydlisko v Anglicku alebo Walese v prvý deň prvého akademického roku štúdia,

III — Skutkové okolnosti, konanie a prejudiciálne otázky

- a mali v Spojenom kráľovstve bydlisko počas troch rokov predchádzajúcich tomuto dňu,

alebo

2. ak je študent pracovníkom pohybujúcim sa v Európskom hospodárskom priestore (EHP) a má nárok na finančnú podporu v zmysle článku 7 ods. 2 alebo 3 nariadenia Rady (EHS) č. 1612/68 z 15. októbra 1968 o slobode pohybu pracovníkov v rámci spoločenstva (Ú. v. ES L 257, s. 2; Mím. vyd. 05/001, s. 15), v znení rozšírenom Dohodou o EHP podpísanou v Oporté 2. mája 1992.

Osoba je považovaná za usadenú, iba ak má bydlisko v Spojenom kráľovstve po dobu

5. Pán Dany Bidar je francúzsky štátny príslušník narodený v Paríži v auguste 1983. Z dokumentov v spise vyplýva, že v auguste 1998 sa presťahoval do Spojeného kráľovstva so svojou sestrou a matkou, ktorá bola v tom čase vážne chorá, aby tam býval u svojej starej matky. Následne po smrti jeho matky v decembri 1999 sa stará matka pána Bidara stala jeho opatrovníčkou. Pán Bidar navštevoval strednú školu v Londýne, kde v júni 2001 získal kvalifikáciu potrebnú pre prístup k univerzitnému vzdelávaniu v Spojenom kráľovstve. Počas tohto obdobia ho finančne podporovala jeho stará matka a nikdy nepožiadala o sociálnu podporu. Keďže mal v úmysle začať univerzitné štúdium v školskom roku začínajúcim septembrom 2001, pán Bidar požiadal London Borough of Ealing o finančnú podporu na toto štúdium. Bola mu síce poskytnutá podpora na úhradu školného, jeho žiadosť o pôžičku na pokrytie jeho životných nákladov však bola zamietnutá, pretože nebol „usadený“ v Spojenom kráľovstve, keďže zatiaľ nedosiahol štvorročné obdobie pobytu požadované vnútroštátnymi ustanoveniami. V skutočnosti ako študent nemohol tento štatút získať, pretože

doba strávená celodenným vzdelávaním sa na tieto účely nezapočítava. Pán Bidar začal svoje štúdium ekonómie v septembri 2001 na University College London.

dotované pôžičky alebo b) štipendiá, aj naďalej mimo rozsah pôsobnosti Zmluvy ES na účely článku 12 ES a zákazu diskriminácie na základe štátnej príslušnosti?

6. Pán Bidar napadol rozhodnutie, ktorým mu bolo zamietnuté poskytnutie študentskej pôžičky na pokrytie jeho životných nákladov, tvrdiac, že podmienka usadenia uvedená nariadením predstavuje diskrimináciu v zmysle článku 12 ES v spojení s článkom 18 ES. Žalovaný v konaní vo veci samej tvrdí, že podpora na pokrytie životných nákladov spadá mimo rozsah pôsobnosti článku 12 ES, ako bolo Súdnym dvorom potvrdené v jeho rozsudkoch Lair a Brown. So zreteľom na ďalší vývoj práva Spoločenstva po vydaní uvedených rozsudkov, najmä z dôvodu zavedenia ustanovenia o občianstve a vzdelaní do Zmluvy ES Maastrichtskou zmluvou, ktorá sa stala účinnou 1. novembra 1993, však High Court rozhodol prerušiť konanie a položiť podľa článku 234 ES Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky:

„1) Vzhľadom na rozsudky Súdneho dvora Európskych spoločenstiev z 21. júna 1988, Lair (39/86, Zb. s. 3161) a Brown (197/86, Zb. s. 3205), vývoj práva Európskej únie, vrátane prijatia článku 18 ES, vývoj týkajúci sa právomocí Európskej únie v oblasti vzdelávania a podpory na pokrytie životných nákladov študentov univerzitného štúdia, je takáto podpora, poskytovaná ako a)

2) Ak odpoveď na jednu alebo druhú časť prvej otázky bude záporná a ak podpora na pokrytie životných nákladov študentov poskytovaná vo forme štipendií alebo pôžičiek patrí odteraz do rozsahu pôsobnosti článku 12 ES, aké kritériá musí uplatniť vnútroštátny súd, aby určil, či podmienky poskytnutia takejto podpory sú založené na objektívnych dôvodoch nezávislých na štátnej príslušnosti?

3) Ak odpoveď na jednu alebo druhú časť prvej otázky bude záporná, možno sa odvolávať na článok 12 ES pri uplatnení nároku na poskytnutie podpory na pokrytie životných nákladov od dátumu predchádzajúceho rozsudku Súdneho dvora v danom prípade a ak nie, je potrebné urobiť výnimku pre tých, ktorí podali návrh na súd pred týmto dátumom?“

7. Písomné pripomienky podľa článku 20 Štatútu Súdneho dvora boli predložené

žalobcom v konaní vo veci samej, rakúskou, dánskou, fínskou, francúzskou, nemeckou, holandskou vládou, vládou Spojeného kráľovstva, ako aj Komisiou. Ďalšie pripomienky boli podané pánom Bidarom, vládou Spojeného kráľovstva, holandskou vládou a Komisiou na pojednávaní 28. septembra 2004.

poru na náklady štúdia poskytovanú hostiteľským členským štátom upravovaný právom Spoločenstva. V tejto súvislosti by mali byť rozlišované dva základné body. Prvý z nich je predmet finančnej podpory, ktorý sa týka rozsahu pôsobnosti *ratione materiae* Zmluvy ES. Druhý je postavenie, v ktorom osoby môžu mať nárok na finančnú podporu, *ratione personae* Zmluvy ES.

8. Dňa 16. júna 2004 Súdny dvor zaslal vláde Spojeného kráľovstva sériu písomných otázok smerujúcich k objasneniu požiadavky, podľa ktorej na získanie práva na študentskú pôžičku osoba musí mať „obvyklé bydlisko“ v Spojenom kráľovstve alebo v EHP v závislosti od jej štatútu nepracujúcej alebo pracujúcej osoby. Odpovede na tieto otázky Súdny dvor dostal 21. júla 2004.

IV — Všeobecné súvislosti: právny stav

A — Právo Spoločenstva a podpora na náklady štúdia

9. S cieľom umiestniť otázky položené zo strany High Court do širšieho kontextu je vhodné vidieť ich na pozadí toho, ako bol doposiaľ nárok študentov na finančnú pod-

10. Otázky položené zo strany High Court sa sústreďujú najmä na to, či štipendiá alebo (dotované) pôžičky poskytované vnútroštátnymi orgánmi na pokrytie životných nákladov, na rozdiel od podpory na úhradu školného, teraz spadajú do rozsahu *ratione materiae* Zmluvy ES na účely uplatnenia zákazu diskriminácie z dôvodu štátnej príslušnosti obsiahnutého v článku 12 ES. Po vydaní rozsudku Gravier⁴ je nesporné, že prístup k vzdelaniu smerujúcemu k získaniu odbornej kvalifikácie spadá do rozsahu pôsobnosti Zmluvy ES, že štátni príslušníci členských štátov majú právo na rovnaké zaobchádzanie s ohľadom na všetky podmienky upravujúce tento prístup. Toto predpokladá, že nielenže nie je možné rozlišovať medzi domácimi študentmi a študentmi z iných členských štátov, pokiaľ ide o výšku poplatkov za zápis a iných nákladov súvisiacich s prístupom k vzdelaniu, ale že akákoľvek podpora poskytovaná na krytie týchto nákladov musí byť tiež dostupná za rovna-

4 — Rozsudok z 13. februára 1985, 293/83, Zb. s. 593.

kých podmienok študentom zo všetkých členských štátov.⁵ V súlade s touto zásadou pán Bidar skutočne obdržal podporu na školné na jeho štúdium na University College London.

11. V judikatúre týkajúcej sa výslovne tejto otázky, naopak, podpora na pokrytie životných nákladov študentov bola považovaná za nespádajúcu do rozsahu pôsobnosti *ratione materiae* Zmluvy E(H)S pre osoby, ktoré nie sú pracovníkmi v zmysle článku 39 ES. Na jednej strane bola táto otázka považovaná za spadajúcu „do oblasti vzdelávacej politiky, ktorá ako taká nie je podriadená právomoci inštitúcií Spoločenstva“ a na druhej strane „do sociálnej politiky, ktorá patrí do oblasti právomoci členských štátov v rozsahu, v akom nie je predmetom osobitných ustanovení Zmluvy EHS“⁶.

12. Keďže štatút osoby podľa práva Spoločenstva určuje jej nároky na dávky a iné sociálne výhody v hostiteľskom členskom štáte, je potrebné rozlišovať medzi rôznymi prípadmi, v ktorých štátni príslušníci členských štátov, ktorí zamýšľajú študovať v inom členskom štáte, než je štát ich pôvodu, môžu mať pobyt v tomto členskom štáte. V tejto súvislosti musí byť zreteľne rozlišované

medzi ekonomicky aktívnymi osobami (zamestnancami a samostatne zárobkovo činnými osobami) a ich deťmi, na jednej strane, a ekonomicky neaktívnymi osobami, na strane druhej.

13. Pokiaľ má študent štatút pracovníka v zmysle článku 39 ES, požíva podľa článku 7 ods. 2 nariadenia č. 1612/68⁷ rovnaké sociálne a daňové výhody poskytované hostiteľským členským štátom ako štátni príslušníci tohto členského štátu. Súdny dvor pri rôznych príležitostiach potvrdil, že podpory poskytované na pokrytie životných nákladov a vzdelávanie počas univerzitného štúdia smerujúceho k získaniu odbornej kvalifikácie predstavujú sociálnu výhodu v zmysle článku 7 ods. 2 predmetného nariadenia.⁸

14. Veci rozhodované v tejto oblasti väčšinou predpokladali vymedzenie toho, čo by bolo možné nazývať vonkajšími limitmi pojmu pracovníka Spoločenstva s ohľadom na často skôr okrajový povahu vykonávanej práce.⁹ Súdny dvor tiež posudzoval situáciu osoby, ktorá ukončila svoje zamestnanie s cieľom začatia štúdia. V tejto veci Súdny dvor konštatoval, že pracovník si pri začatí

5 — Pozri napríklad rozsudok z 26. februára 1992, Raulin, C-357/89, Zb. s. I-1027, bod 28.

6 — Pozri napríklad rozsudok Lair, už citovaný v poznámke pod čiarou 2, bod 15.

7 — Nariadenie Rady (EHS) č. 1612/68 z 15. októbra 1968 o slobode pohybu pracovníkov v rámci spoločenstva (Ú. v. ES L 257, s. 2; Mim. vyd. 05/001, s. 15).

8 — Rozsudky Lair už citovaný v poznámke pod čiarou 2, body 23, 24 a 28; Brown, už citovaný v poznámke pod čiarou 2, bod 25 a z 26. februára 1992, Bernini, C-3/90, Zb. s. I-1071, bod 23.

9 — Pozri napríklad rozsudky Brown, už citovaný v poznámke pod čiarou 2, bod 37; Raulin, už citovaný v poznámke pod čiarou 5 a Bernini, už citovaný v poznámke pod čiarou 8.

celodenného štúdia zachováva tento štatút, pokiaľ existuje súvislosť medzi jeho predchádzajúcou profesijnou činnosťou a štúdiom, pokiaľ sa migrujúci pracovník už nestal nedobrovoľne nezamestnaným.¹⁰

15. Podľa článku 12 nariadenia č. 1612/68 majú deti migrujúcich pracovníkov podobný nárok na rovnaké zaobchádzanie, pokiaľ ide o sociálne výhody udeľované štátnym príslušníkom smerujúce k umožneniu štúdia.¹¹ Toto platí dokonca v prípade, ak sa pracujúci rodič vráti do svojej krajiny pôvodu a dieťa nemôže pokračovať vo svojom štúdiu kvôli absencii koordinácie školských diplomov¹² a ak dieťa zamýšľa študovať vo svojom domovskom štáte, pokiaľ štátni príslušníci hostiteľského členského štátu majú nárok na finančnú podporu na štúdium mimo tohto štátu.¹³

16. Ako vyplýva z rozsudku Meeusen¹⁴, tieto úvahy platia *mutatis mutandis* na samostatne zárobkovo činné osoby a ich deti.

17. V rámci kategórie ekonomicky neaktívnych študentov musí byť vykonané ešte ďalšie rozlíšenie medzi osobami, ktoré sa vydajú do iného členského štátu s jediným alebo hlavným cieľom štúdia a osobami, ktoré sa presťahovali do členského štátu z iných dôvodov a následne sa rozhodli začať štúdiom v hostiteľskom členskom štáte.

18. Postavenie študentov prvej skupiny, ktorí sa presťahovali do iného členského štátu s cieľom celodenného štúdia, bolo upravené smernicou 93/96. Táto smernica zaručuje, že títo študenti majú právo na pobyt po dobu ich štúdia v súlade s judikatúrou Súdneho dvora.¹⁵ Smernica tiež stanovuje, že členské štáty môžu požadovať od študentov, ktorí sú štátnymi príslušníkmi iného členského štátu a ktorí chcú vykonávať právo na pobyt na ich území, po prvé, aby preukázali príslušnému vnútroštátnemu orgánu, že majú dostatočné prostriedky, aby sa nestali počas svojho pobytu záťažou pre systém sociálneho zabezpečenia hostiteľského štátu, po druhé, že boli zapísaní na uznanú vzdelávaciu inštitúciu s hlavným cieľom získať odborné vzdelanie, a konečne, mali v hostiteľskom štáte uzavreté nemocenské poistenie pre všetky riziká.¹⁶ Okrem toho článok 3 smernice 93/96, ktorý môže byť považovaný za kodifikáciu rozsudkov Lair a Brown, výslovne uvádza, že smernica nezakladá pre študentov, ktorí sú užívateľmi

10 — Rozsudok Lair, už citovaný v poznámke pod čiarou 2, bod 37.

11 — Pozri napríklad rozsudky z 15. marca 1989, Echternach a Moritz, 389/87 a 390/87, Zb. s. 723, a z 8. júna 1999, Meeusen, C-337/97, Zb. s. I-3289.

12 — Už citovaný rozsudok Echternach a Moritz, bod 21.

13 — Rozsudok z 13. novembra 1990, Di Leo, C-308/89, Zb. s. I-4185, bod 15.

14 — Už citovaný v poznámke pod čiarou 11, body 27 až 29.

15 — Rozsudok Raulin, už citovaný v poznámke pod čiarou 5, body 33 a 34.

16 — Článok 1 smernice, v znení reprodukovanom Súdnym dvorom v rozsudku z 20. septembra 2001, Grzelczyk, C-184/99, Zb. s. I-6193, bod 38.

práva na pobyt, nijaký nárok na vyplácanie študijnej podpory zo strany hostiteľského členského štátu.

oblasťou. S cieľom získať určité údaje umožňujúce vyplniť túto medzeru v smernici 90/364, pokiaľ ide o právne postavenie občanov EÚ v tejto situácii, je potrebné zobrať do úvahy judikatúru Súdneho dvora týkajúcu sa občianstva EÚ podľa článkov 17 ES a 18 ES a sociálnych dávok.

19. Druhá skupina osôb, ktoré nie sú ekonomicky aktívne, pozostáva z osôb ktoré prišli do členského štátu nie ako pracovník alebo študent zamýšľajúci začať odborné vzdelávanie, ale ako občania EÚ vykonávajúci svoje právo voľného pohybu a pobytu zaručené článkom 18 ES a podrobnejšie upravené v smernici 90/364/EHS¹⁷. Na rozdiel od osôb, ktoré spadajú do rozsahu pôsobnosti smernice 93/96, občania EÚ vykonávajúci svoje právo presťahovať sa do iného členského štátu a zostať tam, si zachovávajú svoje právo pobytu, pokiaľ splňajú podmienky uvedené v smernici 90/364. Ich motívy sú v tejto súvislosti irelevantné.

B — Občianstvo a sociálne dávky: judikatúra

21. V rôznych rozsudkoch mal Súdny dvor príležitosť posudzovať, či občania EÚ môžu odvodzovať svoj nárok na sociálne dávky od článku 18 ods. 1 ES. Odkazujem najmä na veci *Martínez Sala*, *Grzelczyk*, *D'Hoop*, *Collins* a *Trojani*.¹⁸

20. Pokiaľ sa osoby spadajúce do tejto druhej kategórie rozhodnú v hostiteľskom členskom štáte študovať, je zrejmé, že v zmysle judikatúry *Gravier* a *Raulin* majú právo na podporu pokrývajúcu náklady prístupu k vzdelaniu. To je v tomto prípade nesporné a ako bolo uvedené skôr, pán Bidar obdržal finančnú podporu na tento účel. Napriek tomu pri absencii ustanovenia obdobného článku 3 smernice 93/96, v smernici 90/364 práva študentov, ktorí majú pobyt v členskom štáte, ako občanov EÚ, na podporu pokrývajúcu životné náklady, zostávajú nepreskúmanou

22. Vo svojich rozsudkoch týkajúcich sa článku 18 ods. 1 ES Súdny dvor opakovane zdôraznil, že štatút občana Únie je predurčený byť základným štatútom štátnych príslušníkov členských štátov umožňujúcim tým, ktorí sa nachádzajú v rovnakej situácii, požívať rovnaké právne zaobchádzanie bez

17 — Smernica Rady z 28. júna 1990 o práve pobytu (Ú. v. ES L 180, s. 26; Min. vyd. 20/001, s. 3).

18 — Rozsudky z 12. mája 1998, *Martínez Sala*, C-85/96, Zb. s. I-2691; *Grzelczyk*, už citovaný v poznámke pod čiarou 16; z 11. júla 2002, *D'Hoop*, C-224/98, Zb. s. I-6191; z 23. marca 2004, *Collins*, C-138/02, Zb. s. I-2703, a zo 7. septembra 2004, *Trojani*, C-456/02, Zb. s. I-7573.

ohľadu na ich štátnu príslušnosť, s výhradou výnimiek, ktoré sú v tomto ohľade výslovne stanovené.¹⁹ Občania, ktorí sa legálne zdržiavajú na území členského štátu, sa môžu dovolávať článku 12 ES vo všetkých situáciách, ktoré spadajú do *ratione materiae* práva Spoločenstva.²⁰ Tieto situácie zahŕňajú najmä situácie spadajúce pod výkon základných slobôd zaručených Zmluvou ES a situácie spadajúce pod výkon slobody voľného pohybu a pobytu v inom členskom štáte, tak ako sú stanovené v článku 18 ods. 1 ES. Toto právo pobytu je navyše priamo priznané každému občanovi Únie jasným a presným ustanovením Zmluvy ES, ako Súdny dvor uviedol v rozsudku Baumast a R²¹. Jednotlivci ho teda môžu uplatňovať v konaní pred vnútroštátnymi súdmi.

žiadateľ nedisponuje dokumentom, ktorý sa nepožaduje od štátnych príslušníkov toho istého štátu a vydanie ktorého môže byť oddalované alebo odmietnuté orgánmi tohto štátu“.²² Keďže prídavky na dieťa dotknuté v predmetnej veci boli upravované tak nariadením č. 1408/71²³, ako aj nariadením č. 1612/68 a spadali tak do rozsahu pôsobnosti *ratione materiae* Zmluvy ES, pani Martínez Sala mala nárok na túto dávku za rovnakých podmienok ako nemeckí štátni príslušníci.

23. Vo svojom prvom rozsudku v tejto oblasti Martínez Sala Súdny dvor konštatoval, že „občan Európskej únie, ...“, ktorý sa legálne zdržiava na území hostiteľského členského štátu sa môže dovolávať článku [12] Zmluvy ES vo všetkých situáciách, ktoré spadajú do pôsobnosti *ratione materiae* práva Spoločenstva, vrátane situácie, keď členský štát oddaluje alebo odmieta udeliť tomuto žiadateľovi dávku, ktorá je poskytovaná všetkým osobám legálne sa zdržiavajúcim na území uvedeného štátu z dôvodu, že

24. Vec Grzelczyk sa týkala francúzskeho študenta študujúceho v Belgicku, ktorý po tom, čo si obstarával prostriedky na živobytie počas troch rokov svojho štúdia sám, v štvrtom a poslednom roku štúdia požiadal o dávku životného minima (minimex), keďže kombinácia práce a štúdia by bola v tomto štádiu jeho štúdia príliš náročná. Táto dávka mu bola najprv poskytnutá a potom odobraná, keďže nebol pracovníkom a nemal belgickú štátnu príslušnosť. Hoci Súdny dvor uznal podmienky stanovené článkom 1 smernice 93/96 pre právo študenta na pobyt v inom členskom štáte a to že podľa článku 3 tejto smernice študenti nie sú oprávnení na štipendiá poskytované hostiteľským členským štátom, Súdny dvor poznamenal, že v smernici nie je žiadne ustanovenie, ktoré by vylučovalo tých, na ktorých sa vzťahuje,

19 — Pozri napríklad rozsudok Grzelczyk, už citovaný v poznámke pod čiarou 16, bod 31.

20 — Pozri napríklad rozsudok Martínez Sala, už citovaný v poznámke pod čiarou 18, bod 63.

21 — Rozsudok zo 17. septembra 2002, C-413/99, Zb. s. I-7091, bod 84.

22 — Bod 63.

23 — Nariadenie Rady (EHS) zo 14. júna 1971 o uplatňovaní systémov sociálneho zabezpečenia na zamestnancov a ich rodiny, ktorí sa pohybujú v rámci spoločenstva, zmenené a doplnené a aktualizované nariadením Rady (ES) č. 118/97 z 2. decembra 1996 (Ú. v. ES L 28, 1997, s. 1; Mim. vyd. 05/003, s. 3).

z vyplácania dávok sociálneho zabezpečenia.²⁴ Keďže to znamenalo, že sa pán Grzelczyk stal záťažou pre systém sociálneho zabezpečenia a nespĺňal tak jednu z podmienok tohto pobytu, Súdny dvor upozornil, že smernica 93/96 vyžaduje iba, aby študenti urobili vyhlásenie o tom, že majú dostatočné prostriedky na začiatku ich pobytu v hostiteľskom členskom štáte a že ich finančná situácia sa môže zmeniť z dôvodov nezávislých od ich vôle. Skutočnosť, že účelom smernice je predísť tomu, aby sa študenti stali „neprimeranou“ záťažou pre verejné financie hostiteľského členského štátu, znamená, že smernica „akceptuje určitú mieru finančnej solidarity medzi štátnymi príslušníkmi hostiteľského členského štátu a štátnymi príslušníkmi ostatných členských štátov, najmä pokiaľ sú ťažkosti, ktorým čelí držiteľ oprávnenia na pobyt, prechodné“.²⁵ Keďže v skoršej judikatúre bolo určené, že minimex spadal do rozsahu pôsobnosti *ratione materiae* Zmluvy ES a podmienky upravujúce nárokovateľnosť tejto dávky boli v rozpore s článkom 12 ES, pán Grzelczyk mal nárok na túto dávku.

25. Vo veci D'Hoop bolo belgickými orgánmi belgickému študentovi odmietnuté poskytnutie dávky pri hľadaní zamestnania (podpory v nezamestnanosti poskytovanej mladým ľuďom, ktorí práve ukončili štúdium a hľadajú si svoje prvé zamestnanie) iba z dôvodu, že ukončil svoje stredoškolské vzdelanie vo Francúzsku. V tejto veci Súdny dvor určil, že robí nárokovateľnosť tejto dávky závislou od školského diplomu získaného v Belgicku stavia niektorých jeho

štátnych príslušníkov do nevýhodného postavenia iba preto, že vykonali svoje právo voľného pohybu s cieľom získať vzdelanie v inom členskom štáte. „Takáto nerovnosť v zaobchádzaní je v rozpore so zásadami, ktoré sú základom štatútu občana Únie, teda zárukou rovnakého právneho zaobchádzania pri vykonávaní práva občana na slobodu pohybu“.²⁶ Súdny dvor však uznal, že s ohľadom na účel vyššie uvedenej dávky poskytovanej mladým ľuďom na uľahčenie prechodu zo vzdelávania na trh práce, môže vnútroštátny zákonodarca legitímne požadovať, aby existovalo reálne spojenie medzi žiadateľom o uvedenú dávku a dotknutým zemepisným trhom práce. Jediná podmienka týkajúca sa miesta získania diplomu o ukončení stredoškolského vzdelania bola svojou povahou príliš všeobecná a výlučná.²⁷

26. Vec Collins vyplývala zo skutočnosti, že írskemu štátnemu príslušníkovi ktorý prišiel do Spojeného kráľovstva, aby si tam našiel prácu, bola odmietnutá podpora pri hľadaní zamestnania z dôvodu, že nemal obvyklé bydlisko v Spojenom kráľovstve. Hoci články 2 a 5 nariadenia č. 1612/68 nespomínajú finančné dávky na podporu osôb, ktoré sa usilujú o vstup na trh práce, Súdny dvor konštatoval, že tieto ustanovenia²⁸ „je potrebné vykladať vo svetle ostatných ustanovení práva Spoločenstva, najmä článku [12] Zmluvy [ES]“.²⁹ Súdny dvor dospel ku konštatovaniu, že „[s] ohľadom na zavedenie

24 — Rozsudok Grzelczyk, už citovaný v poznámke pod čiarou 16, bod 39.

25 — Tamže, bod 44.

26 — Rozsudok D'Hoop, už citovaný v poznámke pod čiarou 18, bod 35.

27 — Tamže, body 38 a 39.

28 — Súdny dvor v bode 60 rozsudku používa pojem „táto zásada“, hoci z kontextu vyplýva, že predmetom tohto výroku sú články 2 a 5.

29 — Rozsudok Collins, už citovaný v poznámke pod čiarou 18, bod 60.

občianstva Únie a výklad práva na rovnaké zaobchádzanie, ktoré požívajú občania Únie, v judikatúre, nie je ďalej možné vylučovať z rozsahu pôsobnosti článok [39 ods. 2 Zmluvy ES], ktorý vyjadruje základnú zásadu rovnakého zaobchádzania zaručenú článkom [12 ES], dávku finančnej povahy zamýšľanú pre uľahčenie prístupu k zamestnaniu na trhu práce členského štátu”.³⁰ Rovnako ako v rozsudku D’Hoop Súdny dvor uznal, že členský štát môže určiť podmienky s cieľom zabezpečenia existencie reálneho spojenia medzi žiadateľom o dávku s povahou sociálnej výhody v zmysle článku 7 ods. 2 nariadenia č. 1612/68 a predmetným zemepisným trhom práce. Požiadavka pobytu by mala byť považovaná na tento účel za primeranú, ale nesmie ísť nad rámec toho, čo je nevyhnutné pre dosiahnutie tohto cieľa. Jej uplatnenie sa najmä musí zakladať na jasných, vopred známych kritériách a musí byť zavedená súdna ochrana.³¹

jeho nedostatok prostriedkov. Napriek tomu, keďže bol držiteľom povolenia na pobyt a legálne sa zdržiaval v Belgicku, mal nárok na dávku s ohľadom na základnú zásadu rovnakého zaobchádzania, ako je uvedená v článku 12 ES. Súdny dvor teda konštatoval, že pokiaľ vnútroštátna legislatíva nepriznáva dávku sociálnej pomoci občanom EÚ z iných členských štátov, ktorí sa legálne zdržiavajú na jeho území, hoci spĺňajú podmienky požadované od štátnych príslušníkov tohto členského štátu, predstavuje to diskrimináciu z dôvodu štátnej príslušnosti zakázanú článkom 12 ES.³²

C — Občianstvo a sociálne dávky: zhrnutie

27. Nakoniec vo veci Trojani bola francúzskemu štátnemu príslušníkovi, ktorý pracoval v ubytovni Armády spásy v Belgicku len za poskytnutie ubytovania, stravovania a malého vreckového, odmietnutá belgická dávka minimex z rovnakých dôvodov ako vo veci Grzelczyk: nemal belgickú štátnu príslušnosť a nemohol tak profitovať z uplatnenia nariadenia č. 1612/68. V tejto veci Súdny dvor určil, že žiadateľ nemohol odvodzovať právo na pobyt z článku 18 ods. 1 ES v spojení so smernicou 90/364 pre

28. Pokiaľ sú vyššie uvedené rozsudky skúmané v spojitosti, vyplýva z nich množstvo zásad vo vzťahu k občianstvu EÚ ako takému a následne k nároku občanov EÚ na sociálne dávky, ktoré nie sú poskytované na základe predchádzajúceho prispievania na ich vyplácanie. Zdôraznením základnej povahy občianstva EÚ Súdny dvor jasne naznačuje, že nejde iba o prázdny alebo symbolický pojem, ale že tento predstavuje základný štátut všetkých štátnych príslušníkov člen-

30 — Tamže, bod 63.

31 — Tamže, bod 67 až 72.

32 — Rozsudok Trojani, už citovaný v poznámke pod čiarou 18, bod 44.

ských štátov EÚ, z ktorého vyplývajú určité práva a výsady v iných členských štátoch, kde majú pobyt. Občianstvo EÚ najmä opraviťuje štátnych príslušníkov iného členského štátu na rovnaké zaobchádzanie ako so štátnymi príslušníkmi hostiteľského členského štátu v situáciách, ktoré spadajú do oblasti vecnej pôsobnosti práva Spoločenstva. Štúdium v inom členskom štáte než štáte, ktorého je občan EÚ štátnym príslušníkom, ho nemôže zbavovať možnosti dovolávať sa článku 12 ES.³³ Ako to jasne vyplýva z prípadov uvedených vyššie, rôzne sociálne dávky, ktoré členské štáty predtým priznávali svojim štátnym príslušníkom a ekonomicky aktívnym osobám podľa nariadení č. 1612/68 alebo 1408/71, boli teraz rozšírené na občanov EÚ, ktorí sa legálne zdržiavajú v hostiteľskom členskom štáte. Odkazujem na prídavky na dieťa vo veci Martínez Sala, na dávku minimex vo veciach Grzelczyk a Trojani a na dávku pri hľadaní zamestnania (podporu v nezamestnanosti poskytovanú mladým ľuďom, ktorí práve ukončili štúdium a hľadajú si svoje prvé zamestnanie) vo veci D'Hoop. V týchto veciach boli dávky kryté existujúcimi nariadeniami Spoločenstva a patrili teda bez akýchkoľvek pochybností do rozsahu pôsobnosti *ratione materiae* Zmluvy.

29. Naopak, je zaujímavé poznamenať, že v rozsudku Collins Súdny dvor podporu pri hľadaní zamestnania požadovanú žiadateľom nezahrnul výslovne do pôsobnosti *ratione materiae* Zmluvy. Namiesto toho, v kontexte výkladu ustanovení nariadenia č. 1612/68 o slobode pohybu pracovníkov v rámci

spoločenstva, použil skôr pojem občianstva pre zahrnutie tejto dávky do oblasti pôsobnosti Zmluvy: "s ohľadom na zavedenie občianstva Únie a výklad práva na rovnaké zaobchádzanie, ktoré požívajú občania Únie, v judikatúre, nie je ďalej možné vylučovať z oblasti pôsobnosti článku 39 ods. 2 ES... dávku finančnej povahy zamýšľanú pre uľahčenie prístupu k zamestnaniu na trhu práce členského štátu". Inými slovami, je zjavné, že zo samotného občianstva môže vyplývať, že niektoré dávky spadajú do oblasti pôsobnosti Zmluvy, pokiaľ sú tieto dávky poskytované na účely, ktoré sa zhodujú s cieľmi sledovanými primárnou, alebo sekundárnou legislatívou Spoločenstva.

30. Z judikatúry tiež vyplýva, že v takýchto situáciách nárok občanov EÚ, ktorých pobyt je legálny, na sociálne dávky nie je absolútny a že členské štáty môžu podriaďiť nárok na tieto dávky určitým objektívnym, teda nediskrimináčnym podmienkam, s cieľom ochrany svojich legitímnych záujmov. V dvoch prípadoch zahŕňajúcich dávky určené na pomoc príjemcoví s prístupom na trh práce, D'Hoop a Collins, Súdny dvor uznal, že členské štáty môžu uložiť určité požiadavky, ktoré zaistia, aby žiadateľ mal reálne spojenie s predmetným zemepisným trhom práce. Tieto požiadavky musia byť uplatňované tak, aby boli v súlade so

33 — Rozsudok Grzelczyk, už citovaný v poznámke pod čiarou 16, bod 36.

základnou zásadou Spoločenstva — zásadou proporcionality.

dôvod domnievať sa, že by rovnaká finančná solidarita nemala platiť aj v tomto kontexte.

31. Ako bolo uvedené, pre to, aby mal občan EÚ nárok na sociálne dávky, musí tiež mať legálny pobyt v hostiteľskom členskom štáte. Podľa smerníc 90/364 a 93/96 musí mať občan alebo študent dostatočné prostriedky, aby sa nestal záťažou pre verejné financie hostiteľského členského štátu a musí byť primerane nemocensky poistený. Aj tu musia byť tieto obmedzenia a podmienky uplatňované v súlade so všeobecnými zásadami práva Spoločenstva, najmä zásadou proporcionality.³⁴ Vo veci Grzelczyk Súdny dvor konštatoval, že podmienka, podľa ktorej sa občan EÚ nesmie stať neprimeranou záťažou pre verejné financie hostiteľského štátu, ho za daných okolností nevylučuje z oprávnenia na sociálne dávky. Skutočnosť, že článok 3 smernice 93/96 vylučuje študentov z práva na štipendium, im nebráni v získaní dávky minimex. Pojem „neprimeraná záťaž“ je zjavne flexibilný a podľa Súdneho dvora z neho nevyplýva, že smernica 93/96 pripúšťa určitý stupeň finančnej solidarity medzi členskými štátmi pri podpore štátnych príslušníkov ostatných členských štátov legálne sa zdržiavajúcich na ich území. Keďže rovnaká zásada tvorí základ pre podmienky zavedené smernicou 90/364, nie je žiadny

32. Vzniká tu otázka, čo sa rozumie pod pojmom „určitý stupeň“ finančnej solidarity. Súdny dvor zjavne nemal na mysli, že by členské štáty otvorili v plnom rozsahu svoj systém sociálnej starostlivosti občanom EÚ, ktorí vstupujú na ich územie a zdržiavajú sa na ňom. Prijatie takéhoto predpokladu by narušilo jeden zo základov smerníc o pobyte. Zdá sa mi, že ide o ďalší odkaz na dodržiavanie zásady proporcionality pri uplatňovaní vnútroštátnych požiadaviek s ohľadom na nárok na sociálnu podporu. Na jednej strane sú členské štáty oprávnené zabezpečiť, aby sociálne dávky, ktoré sú dostupné, boli poskytované len na účely, na ktoré sú určené. Na druhej strane musia akceptovať, že občania EÚ, ktorí majú legálny pobyt na ich území po určitú relevantnú dobu, môžu získať rovnaký nárok na takúto podporu, pokiaľ spĺňajú objektívne podmienky stanovené pre ich vlastných štátnych príslušníkov. V tomto ohľade musia zaistiť, aby kritériá a podmienky pre poskytnutie takejto podpory nezavádzali priamu ani nepriamu diskrimináciu medzi ich vlastnými štátnymi príslušníkmi a ostatnými občanmi EÚ, aby boli tieto kritériá a podmienky jasné, vhodné pre dosiahnutie účelu podpory, boli vopred známe a aby ich uplatňovanie podliehalo súdnemu preskúmaniu.³⁵ K tomu by som chcel dodať, že by tiež malo byť možné uplatňovať ich dostatočne flexibilne, aby sa zohľadnili osobitné individuálne okolnosti

34 — Rozsudok *Baumbast a R*, už citovaný v poznámke pod čiarou 21, bod 91.

35 — Rozsudok *Collins*, už citovaný v poznámke pod čiarou 18, bod 72.

u jednotlivých žiadateľov v prípadoch, kde by odmietnutie takejto podpory ovplyvnilo to, čo je v nemeckom ústavnom práve známe ako „Kernbereich“, alebo podstatné jadro základného práva udeleného Zmluvou, ako je právo obsiahnuté v článku 18 ods. 1 ES. Je zaujímavé poznamenať, že táto zásada bola zakotvená v článku II-112 Charty základných práv Únie, ktorá je začlenená do Zmluvy o Ústave pre Európu.³⁶ Tento článok stanovuje, že akékoľvek obmedzenie výkonu práv a slobôd uznaných v Charte musí rešpektovať podstatu týchto práv a slobôd. Článok II-105 Charty zaručuje slobodu občanov Únie voľne sa pohybovať a pobývať na území členských štátov, v podstate zhodnými formuláciami ako článok 18 ods. 1 ES.

do situácie, v ktorej potrebovali požiadať o finančnú podporu, majú, s výhradou obmedzenia podmienok stanovených zákonodarcom Spoločenstva, nárok na takúto podporu za rovnakých podmienok ako štátni príslušníci hostiteľského členského štátu. Tieto obmedzenia a podmienky sa musia uplatňovať takým spôsobom, aby konečný výsledok nebol neprímeraný cieľom, pre ktoré boli zavedené. Tento výsledok nemá predstavovať ani objektívne neodôvodniteľnú diskrimináciu občana EÚ, pokiaľ sa takýto občan EÚ ocitne v rovnakých materiálnych podmienkach ako štátny príslušník hostiteľského členského štátu a je v tomto členskom štáte dostatočne sociálne integrovaný. V tomto ohľade, v závislosti od povahy predmetných sociálnych dávok, môže členský štát stanoviť také objektívne podmienky, aké sú potrebné pre zabezpečenie toho, aby bola predmetná dávka poskytovaná osobám, ktoré majú dostatočné spojenie s jeho územím.

33. V občianstve EÚ (články 17 ES a 18 ods. 1 ES) došlo, inými slovami, k podstatnému vývoju v spojení so zákazom diskriminácie na základe štátnej príslušnosti (článok 12 ES) pri vytváraní základu pre nárok na určité sociálne dávky v členských štátoch, v ktorých majú občania EÚ legálny pobyt. Ako som uviedol v bode 29, pokiaľ by bolo nevyhnutné, aby predmetné dávky výslovne spadali do oblasti pôsobnosti *ratione materiae* Zmluvy ES, Súdny dvor v rozsudku Collins zjavne uznal, že tomu tak je v prípade, keď je predmetná dávka poskytovaná na účely, ktoré zodpovedajú cieľom primárneho alebo sekundárneho práva Spoločenstva. Osoby, ktoré sa presťahovali do iného členského štátu a aspoň spočiatku spĺňali podmienky pobytu uvedené v smerniciach o pobyte, ale neskôr sa dostali

V — Prejudiciálne otázky

A — Prvá otázka: občianstvo a podpora na pokrytie životných nákladov

34. Prvá otázka položená zo strany High Court smeruje k zisteniu, či finančná pod-

pora poskytovaná členskými štátmi študentom na pomoc s krytím ich životných nákladov naďalej spadá mimo rozsah pôsobnosti Zmluvy ES na účely článku 12 ES, berúc do úvahy doplnenie článku 18 ES do Zmluvy ES a s ohľadom na vývoj v oblasti vzdelávania od doby, keď Súdny dvor vyhlásil rozsudky *Lair* a *Brown*.

lišovanie medzi podporou na úhradu nákladov školného na jednej strane a štipendiami a dotovanými pôžičkami na strane druhej je umelé, pretože odoprenie prístupu ku ktorémukolvek z nich predstavuje prekážku voľného pohybu študentov.

35. Pán Bidar tvrdí, že po prvé mal byť považovaný za študenta, ktorý je občanom EÚ a ktorý sa pred začatím štúdia legálne zdržiaval v Spojenom kráľovstve po dobu viac ako troch rokov. Následne teda nie je v postavení štátneho príslušníka EÚ spadajúcim do rozsahu pôsobnosti smernice 93/96. Keďže právomoc Spoločenstva bola rozšírená na oblasť vzdelávania, vecná pôsobnosť Zmluvy nie je obmedzená na veci súvisiace s prístupom k vzdelaniu, ale zahŕňa aj otázky súvisiace s podporou mobility študentov, vrátane poskytovania podpory na pokrytie životných nákladov. Pán Bidar uvádza, že rozsudkom *Grzelczyk* bolo potvrdené, že rozsudok *Brown* bol prekonaný týmto vývojom práva Spoločenstva. Aj keby bol považovaný za spadajúci do rozsahu pôsobnosti smernice 93/96, pán Bidar poznamenáva, že podmienky uložené touto smernicou nie sú absolútne a musia byť uplatňované v súlade so základnými zásadami práva Spoločenstva, najmä zásadou proporcionality. V tejto súvislosti poznamenáva, že jeho vzdelávanie už malo silné spojenie so vzdelávacím systémom Spojeného kráľovstva. Nakoniec uvádza, že roz-

36. Pokiaľ ide o osobný štatút pána Bidara, vláda Spojeného kráľovstva poznamenáva, že pred vnútroštátnym súdom sa dovoľáva smernice 93/96 a ako takého ho nemožno považovať za „usadeného“ v Spojenom kráľovstve. Nemecká vláda dodáva, že požiadanim o pôžičku pred začatím svojho štúdia sa pán Bidar zbavil možnosti získať právo pobytu podľa smernice 93/96 a uplatňovať článok 18 ES v spojení s článkom 12 ES.

37. Všetky členské štáty, ktoré predložili písomné vyjadrenia, a Komisia sa domnievajú, že finančná podpora poskytovaná študentom na pokrytie ich životných nákladov naďalej spadá mimo rozsah pôsobnosti Zmluvy ES. Na podporu tohto tvrdenia boli predložené viaceré argumenty ako napríklad zavedenie článku 149 ES, ktorý uznáva zodpovednosť členských štátov za obsah výučby a organizáciu vzdelávacích systémov. Podľa ich názoru toto ustanovenie zahŕňa systémy podpory študentov. Poznamenávajú, že právo pobytu stanovené v článku 18 ods. 1 ES podlieha obmedzeniam a podmienkam stanoveným v Zmluve a opatreniam prijatým na jej vykonanie. Článok 3 smernice 93/96 vylučuje právo migrujúcich študentov na

štipendiá na pokrytie ich životných nákladov, čo podľa ich názoru potvrdil Súdny dvor v rozsudku Grzelczyk. Odkazovali tiež na smernicu 2004/38 o voľnom pohybe a pobyte na území členských štátov³⁷, ktorá musí byť prebratá členskými štátmi do 30. apríla 2006. Článok 24 ods. 2 predmetnej smernice výslovne uvádza, že pred nadobudnutím práva trvalého pobytu, teda práva, ktoré sa získava po období nepretržitého pobytu piatich rokov v hostiteľskom členskom štáte, tento štát nie je povinný udeliť pomoc na pokrytie životných nákladov vo forme študentských štipendií alebo študentských pôžičiek osobám iným, ako sú pracovníci, samostatne zárobkovo činné osoby, osoby, ktoré si zachovávajú takýto štatút a ich rodinní príslušníci.

vyplácanie štipendií je zodpovedný domovský štát a pokiaľ by sa hostiteľský štát stal tiež zodpovedným v tomto ohľade, existovalo by nebezpečenstvo duplicity platieb.

38. Všeobecnejšie rakúska vláda poznamenáva, že Európska dohoda o pokračovaní vo vyplácaní štipendií študentom študujúcim v zahraničí, prijatá v rámci Rady Európy roku 1969, je založená na zásade, že za

39. Po prvé by som chcel uviesť, že odpoveď na prvú otázku položenú zo strany High Court závisí od skutkového stavu veci. Hoci sa zameriava na to, či podpora na pokrytie životných nákladov študentov spadá, alebo nespadá do rozsahu pôsobnosti Zmluvy ES, je podstatné určiť, podľa akého súboru pravidiel má byť táto otázka posudzovaná. Na jednej strane Spojené kráľovstvo namietá, že keďže je pán Bidar štátnym príslušníkom iného členského štátu, ktorý je v Spojenom kráľovstve na účely univerzitného štúdia, vzťahuje sa na neho výlučne pôsobnosť smernice 93/96. Pán Bidar, na druhej strane, odkazuje na skutočnosť, že pred začatím svojho štúdia už mal v Spojenom kráľovstve bydlisko po dobu troch rokov a že v Spojenom kráľovstve tiež absolvoval stredoškolské vzdelanie. V tejto súvislosti tvrdí, že je v rovnakej skutkovej situácii ako slečna D'Hoop a musí byť považovaný za občana EÚ, ktorý využil svoje právo presťahovať sa do iného členského štátu podľa článku 18 ods. 1 ES. Z toho vyplýva, že otázku jeho práva na študentskú pôžičku na pokrytie jeho životných nákladov je potrebné posudzovať podľa ustanovení Zmluvy v spojení s článkom 12 ES. Podľa môjho názoru skutočnosti uvedené v bode 5 jasne nazna-

37 — Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2004/38/ES z 29. apríla 2004 o práve občanov Únie a ich rodinných príslušníkov voľne sa pohybovať a zdržiavať sa v rámci územia členských štátov, ktorá mení a dopĺňa nariadenie (EHS) 1612/68 a ruší smernice 64/221/EHS, 68/360/EHS, 72/194/EHS, 73/148/EHS, 75/34/EHS, 75/35/EHS, 90/364/EHS, 90/365/EHS a 93/96/EHS (Ú. v. EÚ L 158, 2004, s. 77, Mim. vyd. 05/005, s. 46), v opravenom znení v Ú. v. EÚ L 229, 2004, s. 35.

čujú, že pán Bidar skutočne spadá do druhej kategórie a že spĺňa podmienky uvedené v smernici 90/364. Vzhľadom na to, že zistiť skutkový stav a teda určiť, aký súbor pravidiel je uplatniteľný na vec, prináleží vnútroštátnemu súdu, rozoberiem obidve možnosti.

40. Článok 18 ods. 1 ES podriaďuje právo občanov EÚ voľne sa pohybovať a zdržiavať sa na území členských štátov obmedzeniam a podmienkam stanoveným v Zmluve ES a v opatreniach prijatých na jej vykonanie. Čo sa týka študentov, ich postavenie je upravené smernicou 93/96. Táto smernica sa uplatňuje na študentov, ktorí vstúpili na územie iného členského štátu, aby tu začali štúdium. Inými slovami, štúdium v hostiteľskom členskom štáte je pre nich dôvodom, pre ktorý využívajú práva priznané im článkom 18 ods. 1 ES. Študenti v tejto situácii musia spĺňať podmienky už uvedené v bode 18 vyššie, najmä s ohľadom na ich finančnú nezávislosť. Nesmú sa stať neprímeranou záťažou pre verejné financie členského štátu a podľa článku 3 smernice 93/96 nemajú nárok ani na štipendia na pokrytie životných nákladov.

41. V rozsudku Grzelczyk Súdny dvor potvrdil tieto zásady, ale zmiernil ich prísnosť vo svetle okolností prejednávaneho prípadu. Hoci vylúčil nárok na štipendium na pokrytie životných nákladov, Súdny dvor konštatoval, že smernica neupravuje možnosť získania dávky sociálneho zabezpečenia,

ako je životné minimum. Navyše, hoci smernica smerovala k predídeniu tomu, aby sa študenti stali neprímeranou záťažou pre verejné financie, Súdny dvor konštatoval, že túto zásadu nie je možné uplatňovať absolútne, ale musí byť chápaná tak, že v určitých prípadoch, ako bol prípad pána Grzelczyka, ktorý sa dostal do finančných ťažkostí v poslednom ročníku štúdia, členský štát musí akceptovať určitý stupeň finančnej solidarity, podporiac navzájom svojich štátnych príslušníkov.

42. Pokiaľ má byť pán Bidar považovaný za študenta spadajúceho výlučne do rozsahu pôsobnosti smernice 93/96, je celkom zjavné, že článok 3 uvedenej smernice predstavuje podstatnú prekážku pre vznik jeho nároku na štipendium na pokrytie životných nákladov v Spojenom kráľovstve. Otázkou však nie je nárok na toto štipendium, ale nárok na (dotovanú) pôžičku na pokrytie životných nákladov. Študentské pôžičky nie sú výslovne upravené článkom 3 smernice 93/96 a skutočne s prihliadnutím na skutočnosť, že sú teraz výslovne vylúčené paralelným ustanovením smernice 2004/38, a to jej článkom 24 ods. 2, je možné vyvodiť záver, že nárok na túto pôžičku nie je článkom 3 smernice 93/96 vylúčený.

43. S ohľadom na túto skutočnosť musí byť otázka, či študenti prichádzajúci z iných

členských štátov majú nárok na študentské pôžičky na pokrytie svojich životných nákladov, zodpovedaná s odkazom na všeobecnú zásadu článku 1 smernice 93/96, podľa ktorej pre získanie práva na pobyt v hostiteľskom členskom štáte musia študenti vyhlásiť, že majú dostatok prostriedkov na predĺženie toho, aby sa stali počas obdobia ich pobytu záťažou pre systém sociálneho zabezpečenia. Ako Súdny dvor uviedol v rozsudku Grzelczyk, smernica požaduje iba vyhlásenie študenta vykonané v tomto zmysle na začiatku obdobia jeho pobytu v členskom štáte. Existujú dva dôvody, prečo sa pýtať, či sa táto podmienka uplatňuje aj na študentské pôžičky na pokrytie životných nákladov. Prvým je, že takéto pôžičky spravidla nie sú súčasťou systému sociálneho zabezpečenia členských štátov a v skutočnosti v rozsudku Grzelczyk Súdny dvor urobil práve toto rozlíšenie. Druhým je, že hoci tieto pôžičky sú obvykle poskytované za nie komerčných podmienok a splatenie je v určitých prípadoch odpustené, záťaž pre verejné financie vyplývajúca z tohto aspektu je menšia, ako v prípade dávok, ktoré nemajú byť vrátené.

44. Napriek tomu zo základnej podmienky, podľa ktorej musia študenti sami mať dostatočné prostriedky pri príchode do hostiteľského štátu, vyplýva, že nemajú možnosť požiadať o (dotovaný) pôžičku na pokrytie životných nákladov. Kumulatívny účinok pôžičiek poskytovaných za podmienok, akými sú podmienky stanovené Student Support Regulations, predstavuje podstatnú

záťaž pre verejné financie, ako je tiež zrejme z informácie poskytnutej v tejto súvislosti vnútroštátnym súdom.³⁸ To odôvodňuje na účely článku 3 smernice 93/96 rovnaké zaobchádzanie s nimi ako so štipendiami na pokrytie životných nákladov.

45. Viem si však predstaviť výnimku z tohto pravidla a rovnako holandská vláda upozorňuje, že za určitých výnimočných okolností môžu existovať dôvody pre mierne uplatnenie článku 3. Odkazujúc na moje skoršie poznámky v bodoch 31 a 32 o tom, že podmienky stanovené smernicou 93/96 musia byť uplatňované v súlade so všeobecnými zásadami práva Spoločenstva, najmä so zásadou proporcionality, musí byť zaistené, že jadro základných práv priznaných článkom 18 ods. 1 ES je rešpektované. Napríklad študent, ktorý pôvodne spĺňal základné podmienky smernice, sa v neskoršom období svojho štúdia môže stretnúť s finančnými problémami. V takejto situácii sa mi zdá, že by sa mala uplatňovať logika rozsudku Grzelczyk. Pokiaľ má podľa uvedeného rozsudku občan EÚ, ako študent, na základe článku 18 ods. 1 ES a článku 12 ES, vo svojom poslednom ročníku štúdia nárok na životné minimum za rovnakých podmienok ako štátni príslušníci tohto členského štátu, ak sa jeho finančná situácia zmení v porovnaní s dobou, keď začal svoje štúdium, nie je žiadny dôvod vylúčiť nárok občanov EÚ v podobnej situácii podľa uvedených ustanovení na menej záťažujúci

38 — Pozri bod 70 týchto návrhov.

inštitút študentských pôžičiek. Za takýchto osobitných podmienok zo zásady finančnej solidarity medzi štátnymi príslušníkmi členských štátov vyplýva, že keď študent začal štúdium v inom členskom štáte a postúpil do určitého štádia tohto štúdia, štát by mu mal umožniť ukončiť toto štúdium poskytnutím finančnej pomoci dostupnej jeho štátnym príslušníkom.

46. Druhá situácia, ktorá by mala byť posudzovaná, sa zakladá na predpoklade, že by pán Bidar nemal byť považovaný za študenta spadajúceho do rozsahu pôsobnosti smernice 93/96, ale za občana EÚ, ktorý vykonáva svoje právo pohybovať sa a zdržiavať sa na území iného členského štátu. To predpokladá preskúmanie, či sa po zavedení ustanovení o občianstve EÚ a vzdelávaní rozsah pôsobnosti Zmluvy ES vzťahuje na finančnú podporu poskytovanú členskými štátmi na pokrytie životných nákladov študentov.

47. Vo svojich rozsudkoch z 21. júna 1988 Súdny dvor uviedol, že za aktuálneho stavu vývoja práva Spoločenstva podpora poskytovaná študentom na pokrytie ich životných nákladov a štúdium, ktorí nemajú štatút pracovníka alebo osoby odvodzujúcej štatút od štatútu pracovníka, sa v zásade, na účely článku 12 ES, vymyká z rozsahu pôsobnosti Zmluvy E(H)S. To bolo vysvetlené skutočnosťou, že takáto podpora má byť považovaná

na jednej strane za prvok vzdelávacej politiky, ktorý ako taký nie je začlenený do oblastí zverených orgánom Spoločenstva, a na druhej strane spadá do právomoci členských štátov v rozsahu, v akom nie je upravený osobitnými ustanoveniami Zmluvy E(H)S.

48. Po týchto rozsudkoch bolo Maastrichtskou zmluvou do Zmluvy ES doplnené množstvo ustanovení o vzdelávaní. Článok 3 ods. 1 písm. q) ES a článok 149 ES teraz poskytujú základ pre činnosti Spoločenstva v tejto oblasti. Rozsah pôsobnosti týchto ustanovení je obmedzený. Akákoľvek činnosť Spoločenstva je obmedzená na podporu spolupráce medzi členskými štátmi v rôznych oblastiach, vrátane mobility študentov a učiteľov. Harmonizácia je výslovne vylúčená. Hoci sa otvorili možnosti pre prijatie niektorých podnecujúcich opatrení v oblasti vzdelávania, ustanovenia Zmluvy v tejto oblasti vychádzajú zo zásady, že členské štáty si ponechávajú zodpovednosť za obsah výučby a organizáciu vzdelávacích systémov.

49. Nie som presvedčený, že podpora poskytnutá na pokrytie životných nákladov musí byť naďalej považovaná za podporu spadajúcu mimo rozsah pôsobnosti práva Spoločenstva z jediného dôvodu, že takúto podporu je potrebné považovať za aspekt „organizácie vzdelávacích systémov“. V tomto kontexte je dôležité, že hoci tieto ustanovenia priznávajú orgánom Spoločenstva obmedzené právomoci, umožňujú, aby

samotné Spoločenstvo prijalo opatrenia na uľahčenie mobility študentov, vrátane poskytovania finančnej podpory na pokrytie životných nákladov. Preto nielen vzdelávacia politika ako taká patrí do „oblastí zverených orgánom Spoločenstva“, toto rovnako platí pre finančné opatrenia prijaté pre uľahčenie mobility študentov. V rozsudku Grzelczyk Súdny dvor tiež priznal dôležitosť tomuto vývoju od vyhlásenia jeho rozsudku Brown.³⁹

ných nákladov, spadajú svojou povahou mimo rozsah pôsobnosti Zmluvy. V tejto súvislosti stačí len odkázať na judikatúru o občianstve EÚ a o sociálnych dávkach, uvedenú vyššie. Smernice prijaté na uľahčenie výkonu práv priznaných článkom 18 ods. 1 ES môžu stanovovať pravidlá týkajúce sa nároku na dávky poskytované členskými štátmi alebo dokonca taký nárok vylúčiť, to však tieto dávky nestavia mimo rozsah pôsobnosti Zmluvy.

50. Zavedenie týchto ustanovení o vzdelávaní preto naznačuje, že otázka podpory na pokrytie životných nákladov teraz spadá do vecnej pôsobnosti Zmluvy ES. Navyše je dôležité, že v porovnaní so situáciou roku 1988 podľa Zmluvy EHS, Zmluva ES priznáva základné práva pohybu a pobytu na území členských štátov nielen ekonomicky aktívnym štátnym príslušníkom, ale tiež štátnym príslušníkom členských štátov, ktorí nie sú ekonomicky aktívni. Výkon týchto práv bol samozrejme podrobený obmedzeniam a podmienkam prijatým na uľahčenie výkonu tohto práva. Ako opakovane zdôraznili vedľajší účastníci, tieto práva obsahujú podmienky týkajúce sa finančnej nezávislosti občanov EÚ, ktorí nie sú ekonomicky aktívni. Z toho však nevyplýva, že sociálne dávky rôznych druhov, vrátane finančnej podpory na pokrytie život-

51. Podpora na pokrytie životných nákladov bola dlhú dobu považovaná za sociálnu výhodu v zmysle článku 7 ods. 2 nariadenia č. 1612/68.⁴⁰ V rozsudku Lair Súdny dvor poznamenal, že takáto podpora je z hľadiska pracovníka obzvlášť vhodná pre zlepšenie jeho odbornej kvalifikácie a podpore jeho spoločenského postupu.⁴¹ Všeobecnejšie v rozsudku Echternach a Moritz Súdny dvor konštatoval, že rovnaké zaobchádzanie vo vzťahu k výhodám poskytovaným rodinným príslušníkom pracovníkov prispieva k ich integrácii do spoločnosti v hostiteľskom štáte, v súlade s cieľmi voľného pohybu pracovníkov.⁴² Ak sa pripúšťa, že takáto výhoda spadá do oblasti pôsobnosti *ratione materiae* Zmluvy ES, pokiaľ ide pracovníkov a berúc do úvahy odôvodnenie tohto konštatovania, zdalo by sa mi vylúčenie tejto

39 — Rozsudok Grzelczyk, už citovaný v poznámke pod čiarou 16, bod 35.

40 — Rozsudky Lair a Brown, už citované v poznámke pod čiarou 2, body 24 a 25 v uvedenom poradí.

41 — Už citovaný v poznámke pod čiarou 2, bod 23.

42 — Rozsudok Echternach a Moritz, už citovaný v poznámke pod čiarou 11, bod 20.

výhody z rozsahu pôsobnosti Zmluvy pre iné kategórie osôb, ktoré sú teraz rovnako upravené Zmluvou, umelé. Otázka, či tieto posledne menované kategórie osôb majú nárok na takéto výhody, by mala byť odlišená od otázky, či samotná takáto dávka spadá do rozsahu pôsobnosti Zmluvy.

domnienku, že patria do rozsahu pôsobnosti *ratione materiae* Zmluvy ES.

52. Okrem toho v tejto súvislosti je dôležité sa zmieniť o vývoji judikatúry uvedenej vyššie s ohľadom na práva súvisiace s občianstvom EÚ podľa článku 18 ods. 1 ES od vyhlásenia rozsudku Súdneho dvora Martínez Sala. Nielenže občania EÚ majú právo na rovnaké zaobchádzanie ako so štátnymi príslušníkmi hostiteľského členského štátu, v ktorom sa legálne zdržujú, pokiaľ ide o záležitosti spadajúce do oblasti pôsobnosti *ratione materiae* Zmluvy, ale aj samotné občianstvo môže predstavovať základ pre zahrnutie niektorých otázok do tejto oblasti pôsobnosti, pokiaľ ciele sledované vnútroštátnym opatrením zodpovedajú cieľom sledovaným Zmluvou alebo sekundárnou legislatívou, ako je zrejmé z rozsudku Súdneho dvora Collins. Súdny dvor už uznal, že dávky takého druhu, o aké ide v tejto veci, prispievajú k integrácii príjemcov do spoločnosti hostiteľského štátu v súlade s cieľmi voľného pohybu pracovníkov. Keďže ustanovenia o občianstve smerujú k uľahčeniu voľného pohybu osôb, ktoré nie sú ekonomicky aktívne, toto poskytuje dôvod pre

53. Došiel som preto k záveru, že na prvú otázku položenú High Court je potrebné odpovedať záporne, teda, že po prijatí článkov 17 ES a nasl. o občianstve EÚ a s ohľadom na vývoj, pokiaľ ide o právomoc Európskej únie v oblasti vzdelávania, podpora na pokrytie životných nákladov študentov študujúcich na univerzite, hoci vo forme dotovaných pôžičiek alebo štipendií, už viac nespadá mimo rozsah pôsobnosti Zmluvy ES a zákazu diskriminácie na základe štátnej príslušnosti.

B — Druhá otázka: dôvody pre odôvodnenie odlišného zaobchádzania

54. Svojou druhou otázkou sa High Court pýta Súdneho dvora, aké kritériá musí uplatniť vnútroštátny súd, aby určil, či podmienky poskytnutia takejto podpory sú založené na objektívnych dôvodoch nezávislých na štátnej príslušnosti. Táto otázka vychádza z predpokladu, že podmienky stanovené v Student Support Regulations vo vzťahu k nároku občanov EÚ, ktorí nemajú štatút pracovníka, alebo štatút odvođený od štatútu pracovníka, na podporu na pokrytie životných nákladov, predstavujú diskrimináciu v zmysle článku 12 ES.

55. Aby občania EÚ, ktorí nie sú ekonomicky aktívni, mali nárok na podporu na pokrytie životných nákladov, musia byť „usadení“ v Spojenom kráľovstve v zmysle vnútroštátneho imigračného zákona. Na dobu celodenného štúdia sa pri výpočte doby usadenia neprihliada. Usadenie musí byť tiež preukázané vlastníctvom povolenia na pobyt. Tá istá podmienka „usadenia“ sa neuplatňuje na britských štátnych príslušníkov. Títo musia mať len obvyklý pobyt v Spojenom kráľovstve po dobu troch rokov pred začatím ich štúdia. V tejto súvislosti by som chcel iba poznamenať, že pokiaľ sú podmienky pre vznik nároku prísnejšie pre občanov EÚ, ktorí sa legálne zdržiavajú v Spojenom kráľovstve, než pre britských štátnych príslušníkov, je celkom zrejmé, že ide o nepriamu diskrimináciu na základe štátnej príslušnosti v zmysle článku 12 ES. Je teda potrebné posúdiť, či taký rozdiel v zaobchádzaní môže byť odôvodnený podľa práva Spoločenstva.

odkazuje na sústavné štrukturálne a reálne spojenie so spoločnosťou členského štátu štúdia. Spojené kráľovstvo sa domnieva, že členský štát má právo zaistiť, aby rodičia študenta, alebo študent sám, uhradili dostatočné príspevky prostredníctvom práce, a teda zdanenia, pre odôvodnenie poskytnutia dotovaných pôžičiek. Poukazujúc na návrhy, ktoré vo veci Collins predniesol generálny advokát Ruiz-Jarabo Colomer, rakúska, nemecká a holandská vláda dodávajú, že členské štáty majú legitímny záujem na tom, aby zabránili zneužitiu svojich systémov podpory študentov. Čo sa týka požiadavky proporcionality, rôzne vlády a Komisia tvrdia, že minimálna doba pobytu je tak nevyhnutná, ako aj vhodná. Z hľadiska určenia primeranej doby odkazujú na dobu piatich rokov požadovanú pre trvalý pobyt stanovenú v článku 16 smernice 2004/38.

56. Pán Bidar a vlády Spojeného kráľovstva, Rakúska a Nemecka tvrdia, že takýto rozdiel v zaobchádzaní môže byť odôvodnený objektívnymi hľadiskami, ktoré nesúvisia so štátnou príslušnosťou dotknutých osôb a zodpovedajú legitímnemu cieľu vnútroštátnych ustanovení. Vláda Spojeného kráľovstva, nemecká, rakúska a holandská vláda, a Komisia ďalej tvrdia, že členské štáty sú oprávnené zaistiť, aby existovalo reálne spojenie medzi študentom a členským štátom alebo jeho trhom práce, alebo aby existovala dostatočná miera integrácie do spoločnosti. Fínska vláda v tejto súvislosti

57. V mojich návrhoch prednesených 27. februára 2003 vo veci Ninni-Orasche⁴³ som mal možnosť vyjadriť svoj názor na okolnosti, za ktorých občania EÚ požívajú rovnaké zaobchádzanie podľa článku 18 ods. 1 ES a článku 12 ES, pokiaľ ide o získanie finančnej podpory na náklady štúdia. Skutkové okolnosti uvedenej veci boli porovnateľné so skutkovými okolnosťami prejednávanej veci, odlišovali sa však, pokiaľ

⁴³ — Rozsudok zo 6. novembra 2003, C-413/01, Zb. s. I-13187.

ide o základ práva na pobyt a osobnú situáciu dotknutých osôb. Napriek tomu právne posúdenie dôvodov umožňujúcich odôvodniť rozdielne zaobchádzanie je v podstate rovnaké.

58. Ako Súdny dvor uviedol pri rôznych príležitostiach⁴⁴ a ako uvádzali všetci účastníci, ktorí predložili písomné a ústne vyjadrenia, nerovnosť v zaobchádzaní môže byť odôvodnená, iba pokiaľ je založená na objektívnych hľadiskách nezávislých od štátnej príslušnosti dotknutých osôb a primeraných legitímnemu cieľu sledovanému vnútroštátnymi ustanoveniami. V tejto súvislosti Súdny dvor uznal, že vnútroštátny zákonodarcu môže legitímne chcieť zabezpečiť, aby existovalo reálne spojenie medzi žiadateľom o dávku s povahou sociálnej výhody v zmysle článku 7 ods. 2 nariadenia č. 1612/68 a dotknutým trhom práce⁴⁵.

59. V oboch uvedených veciach sociálne výhody, konkrétne dávka pri hľadaní zamestnania (podpora v nezamestnanosti poskytovaná mladým ľuďom, ktorí práve ukončili štúdium a hľadajú si svoje prvé zamestnanie) vo veci D'Hoop a podpora pri hľadaní zamestnania vo veci Collins, smerovali k poskytnutiu finančnej pomoci príjmom buď pri prechode zo štúdia do zamestnania,

alebo inak pri skutočnom hľadaní zamestnania. S cieľom zabezpečiť existenciu dostatočného spojenia s vnútroštátnym trhom práce Súdny dvor v rozsudku Collins konštatoval, že požiadavka pobytu je v zásade primeraná, nesmie však ísť nad rámec toho, čo je nevyhnutné k dosiahnutiu uvedeného cieľa. Kritériá použité pri uplatňovaní tejto požiadavky musia byť jasné, známe vopred a musí byť zaistená možnosť súdnej nápravy. Pokiaľ sa vyžaduje pre vznik nároku určitá doba pobytu, „táto doba nesmie ísť nad rámec toho, čo je nevyhnutné, aby vnútroštátne orgány mali možnosť overiť, že dotknutá osoba skutočne hľadá zamestnanie na trhu práce hostiteľského členského štátu“.⁴⁶ V rozsudku D'Hoop Súdny dvor konštatoval, že požiadavka získania školského diplomu v Belgicku pre vznik nároku na dávku pri hľadaní zamestnania (podporu v nezamestnanosti poskytovanú mladým ľuďom, ktorí práve ukončili štúdium a hľadajú si svoje prvé zamestnanie) bola „svojou povahou príliš všeobecná a vylúčná“, keďže „neodôvodnene uprednostňovala prvok, ktorý nie je nevyhnutne reprezentatívny vo vzťahu k reálnej miere spojenia medzi žiadateľom o takúto dávku a zemepisným trhom práce, s vylúčením všetkých ostatných reprezentatívnych prvkov“.⁴⁷

60. Pokiaľ ide o podporu na pokrytie životných nákladov študentov, či už vo forme dotovanej pôžičky alebo štipendia, reálne spojenie, ktoré treba určiť, nie je spojenie s trhom práce hostiteľského členského štátu, hoci aj toto môže byť aspekt, ktorý môže byť braný do úvahy. Toto spojenie je potrebné nachádzať skôr v miere spojenia žiadateľa o túto podporu so vzdelávacím systémom

44 — Pozri napríklad rozsudok D'Hoop a Collins, už citované v poznámke pod čiarou 18, v uvedenom poradí, body 36 a 66.

45 — Pozri rozsudky D'Hoop a Collins, už citované v poznámke pod čiarou 18, v uvedenom poradí body 38 a 67.

46 — Už citovaný rozsudok, bod 72.

47 — Už citovaný rozsudok, bod 39.

a s mierou jeho integrácie do spoločnosti.⁴⁸ Zastávam názor, že pokiaľ občan EÚ získal svoje stredoškolské vzdelanie v inom členskom štáte, než štáte ktorého štátnym príslušníkom je, ktorý je lepšie prispôsobený na jeho prípravu na vstup do zariadenia pre vysokoškolské alebo ďalšie vzdelávanie v uvedenom členskom štáte, spojenie so vzdelávacím systémom hostiteľského členského štátu je zjavné. Pri posudzovaní miery integrácie je potrebné zohľadňovať individuálnu situáciu žiadateľa. Pokiaľ ide o túto okolnosť, je potrebné zdôrazniť, že situácia občana EÚ, ktorý prišiel do iného členského štátu ako neplnoletá osoba závislá na inom občanovi EÚ, musí byť odlišená od situácie občanov EÚ, ktorí sa presťahovali do iného členského štátu ako dospelí, vykonávajúci svoju vlastnú voľbu. Pravdepodobnosť, že by sa občan EÚ v postavení pána Bidara integroval do spoločnosti ako mladá osoba, po tom, čo tu žil, pod opatrovníctvom svojej starej matky, ktorá sa už v Spojenom kráľovstve usadila a získal v hostiteľskom členskom štáte stredoškolské vzdelanie, je iste vyššia, než u občanov, ktorí prichádzajú v neskorších obdobiach života.

podporu na pokrytie životných nákladov, aby zabezpečil, že takáto podpora je poskytovaná osobám, ktoré preukážu svoje reálne spojenie s vnútroštátnym vzdelávacím systémom a vnútroštátnou spoločnosťou. V tejto súvislosti, ako už Súdny dvor konštatoval v rozsudku Collins, požiadavka pobytu musí byť v zásade akceptovaná ako primeraný spôsob pre určenie takéhoto spojenia podľa podmienok uvedených v tomto rozsudku a citovaných v bode 59 vyššie. Z týchto podmienok môže byť vyvodzované, že Súdny dvor uznáva, že požiadavka pobytu môže byť uložená ako začiatkový bod posúdenia situácie individuálneho žiadateľa. Zo skutočnosti, že uvedená doba nesmie, ako Súdny dvor ďalej uviedol, ísť nad rámec toho, čo je nevyhnutné na účely umožnenia štátnym orgánom overiť, že osoba si skutočne hľadá prácu na vnútroštátnom trhu práce, však vyplýva, že pri takomto posúdení musí byť možné zohľadnenie iných faktorov. To ďalej potvrdzuje svojou úvahou v rozsudku D'Hoop, podľa ktorej jediná podmienka uplatňovaná vnútroštátnymi orgánmi v uvedenej veci bola príliš všeobecná a výlučná a nebolo možné zohľadniť iné reprezentatívne faktory. Napokon sa mi zdá, že pokiaľ by bolo dôsledkom uplatnenia požiadavky pobytu vylúčenie nároku na podporu na pokrytie životných nákladov u osoby, ktorá by mohla preukázať reálne spojenie s vnútroštátnym vzdelávacím systémom, tento výsledok by bol v rozpore so zásadou proporcionality.

61. Je zjavné, že z dôvodu právnej istoty a prehľadnosti členský štát musí stanoviť formálne kritériá pre určenie nároku na

62. Dodatočnými faktormi, ktoré by mohli byť zohľadnené v prípade ako je prejedná-

48 — Pozri, čo sa týka detí pracovníkov, rozsudok *Echternach a Moritz*, už citovaný v poznámke pod čiarou 11, bod 35.

vaná vec, sú nutnosť zabezpečiť kontinuitu vzdelávania žiadateľa⁴⁹, pravdepodobnosť, že skutočne vstúpi na vnútroštátny trh práce a možnosť, že nemá nárok na podporu na pokrytie životných nákladov z iných zdrojov, akými je členský štát, ktorého je štátnym príslušníkom, pretože v tomto členskom štáte už nespĺňa kritériá pre vznik tohto nároku.

uplatňovaná v kontexte voľného pohybu občanov EÚ.

63. V tejto súvislosti treba tiež pripomenúť, že Súdny dvor v kontexte nariadenia č. 1612/68 konštatoval, že sloboda pracovníkov musí byť zaručená v súlade so zásadami slobody a dôstojnosti a najlepšími možnými podmienkami pre integráciu rodiny pracovníka do spoločnosti v hostiteľskom členskom štáte.⁵⁰ Neexistuje žiadny dôvod, prečo by táto všeobecná zásada nemala byť tiež

64. Všetky vlády vystupujúce v tomto konaní ako vedľajší účastníci a Komisia poznamenávajú, že podľa článku 24 ods. 2 smernice 2004/38 členské štáty nie sú povinné poskytnúť pomoc vo forme príspevku na výživu počas štúdia občanom EÚ, ktorí nie sú ekonomicky aktívni pred nadobudnutím práva na trvalý pobyt. Tento štatút môžu tieto osoby dosiahnuť až po uplynutí piatich rokov nepretržitého pobytu v hostiteľskom členskom štáte. Ponechajúc bokom to, že táto smernica nadobudla účinnosť 30. apríla 2004, teda po vzniku skutkových okolností tohto prípadu, a že musí byť prebraná do 30. apríla 2006, zdá sa mi, že pri použití tejto výnimky musia byť plne rešpektované základné práva priznané občanom EÚ priamo Zmluvou ES. Z toho vyplýva, že vyššie uvedené úvahy týkajúce sa uplatňovania požiadavky pobytu v jednotlivých prípadoch platia vo vzťahu k uplatňovaniu tejto požiadavky pobytu a že pri určovaní či existuje alebo nie reálne spojenie so vzdelávacím systémom a spoločnosťou hostiteľského členského štátu, musia byť zohľadnené všetky relevantné faktory. Nedomnievam sa, že by to viedlo k spochybňovaniu podmienok prijatých zákonodarcom Spoločenstva.

49 — Rozsudok Echternach a Moritz, bod 22.

50 — Pozri rozsudky Di Leo, už citovaný v poznámke pod čiarou 13, bod 13; Baumbast a R, už citovaný v poznámke pod čiarou 21, body 50 a 59, a z 11. apríla 2000, Kaba, C-356/98, Zb. s. I-2623, bod 20.

Naopak je potrebné zabezpečiť, aby táto požiadavka bola uplatňovaná v súlade so základnými ustanoveniami Zmluvy ES.

66. Nakoniec rôzne vlády vystupujúce v konaní ako vedľajší účastníci uviedli, že členské štáty majú legitímny záujem predchádzať zneužívaniu svojich systémov podpory študentov a predchádzať „sociálnej turistike“. Domnievam sa, že je to skutočne legitímny záujem členských štátov, ale spôsob, ktorým má byť tento záujem zabezpečený, by sa nemal dotknúť základných práv občanov EÚ, ktorí sa legitímne zdržiavajú na ich území. Jednoduchá požiadavka pobytu je nedostatočne selektívna pre dosiahnutie tohto cieľa. Podľa môjho názoru to možno primerane dosiahnuť v kontexte určenia, či žiadateľ má, alebo nemá reálne spojenie so vzdelávacím systémom alebo spoločnosťou, ako bolo uvedené vyššie.

65. Vláda Spojeného kráľovstva tvrdí, že členský štát má právo na to, aby zaistil, aby rodičia študentov dostatočne prispeli, alebo aby študenti sami mohli dostatočne prispieť do verejných financií prostredníctvom ich zdanenia, s cieľom odôvodnenia poskytnutia podpory na pokrytie životných nákladov. Tento argument naznačuje, že existuje priame alebo nepriame spojenie medzi povinnosťou osôb s bydliskom v členskom štáte platiť dane a nárokom na dávky, aké sú predmetom prejednávanej veci. Pokiaľ je to dovedené do logického záveru, tento argument predpokladá, že pokiaľ rodičia neprispeli zdanením, alebo pokiaľ prispeli iba skromne, ich deti nebudú mať nárok na podporu na pokrytie životných nákladov, zatiaľ čo študenti, ktorých rodičia prispeli významne, budú mať nárok na takúto podporu. Nezdá sa byť pravdepodobné, že by Spojené kráľovstvo skutočne pripúšťalo spoločenskú diskrimináciu vyplývajúcu z tohto tvrdenia. Okrem toho, vzhľadom na to, že predmetom veci sú pôžičky, je nelogické požadovať, aby osoba najprv prispela do verejných financií, aby mala nárok na pôžičku, ktorú by potom musela splatiť, hoci v podmienkach poskytnutia tejto pôžičky je prvok dotácie. Toto odôvodnenie teda obsahuje vnútorné protirečenie.

67. Tieto úvahy ma vedú k nasledujúcemu záveru: pokiaľ je dôsledkom uplatnenia požiadavky pobytu, aká je uvedená v Student Support Regulations, na občana EÚ, ktorého vzdelávanie je úzko spojené so vzdelávacím systémom členského štátu a ktorý je v porovnateľnej situácii ako štátny príslušník hostiteľského členského štátu, upretie tomuto občanovi EÚ prístup k podpore na pokrytie životných nákladov predstavuje neodôvodnenú diskrimináciu v zmysle článku 12 ES v spojení s článkom 18 ods. 1 ES. Za týchto okolností výsledok uplatnenia takejto požiadavky pobytu nie je

primeraný cieľu, ktorý má byť dosiahnutý, teda aby podpora bola poskytnutá tým, ktorí majú reálne spojenie s vnútroštátnym vzdelávacím systémom.

účely uplatnenia zákazu diskriminácie na základe štátnej príslušnosti uvedeného v článku 12 ES spadá do rozsahu pôsobnosti Zmluvy ES.

68. Vo svetle vyššie uvedených úvah je potrebné odpovedať na druhú otázku takto. Podmienky stanovené vnútroštátnym právom upravujúce udelenie podpory na pokrytie životných nákladov študentov musia byť objektívne odôvodnené a nezávislé od štátnej príslušnosti občanov EÚ. Pre určenie, či je tomu tak, musí vnútroštátny súd overiť, či tieto podmienky sú primerané pre preukázanie reálneho spojenia medzi občanom EÚ žiadajúcim o takúto podporu a vnútroštátnym vzdelávacím systémom a spoločnosťou. Navyše tieto podmienky nesmú ísť nad rámec toho, čo je nevyhnutné pre dosiahnutie tohto cieľa.

C — Tretia otázka: časové účinky

69. Tretia otázka sa týka časových účinkov rozsudku Súdneho dvora, podľa ktorého podpora na pokrytie životných nákladov vo forme dotovanej pôžičky, alebo štipendia, na

70. Pán Bidar tvrdí, že nie je dôvod pre obmedzenie časových účinkov rozsudku v tomto zmysle. V rozsahu, v akom sa k tomuto bodu vyjadrovali vlády členských štátov, ktoré vystupovali v konaní ako vedľajší účastníci, tvrdili, že takéto obmedzenie by malo byť stanovené. Vláda Spojeného kráľovstva tvrdí, že časové účinky rozsudku sa obmedzujú iba výnimočne a najmä pri splnení dvoch podmienok. Po prvé členský štát musí byť nabádaný k správaniu, ktoré nebolo v súlade s právom Spoločenstva z dôvodu vážnej a objektívnej neistoty o dosahu ustanovení Spoločenstva, ku ktorej prispelo i správanie iných členských štátov alebo Komisie. Uvádza, že záporná odpoveď na prvú otázku spĺňa túto podmienku. Po druhé musí existovať riziko vážnych ekonomických dôsledkov, predovšetkým vzhľadom na veľký počet právnych vzťahov, ktoré vznikli v dobrej viere na základe právnej úpravy považovanej za platnú a účinnú. V tejto súvislosti uvedená vláda odkazuje na výpočty, z ktorých vyplýva, že súvisiace náklady by mohli dosahovať sumu 66 miliónov GBP za akademický rok 2000/2001. Na pojednávaní k tomuto dodala, že po rozšírení Únie 1. mája 2004, by táto suma mohla dosiahnuť 75 miliónov GBP ročne.

71. Judikatúra v tejto oblasti je ustálená a bola Súdny dvorom zhrnutá v rozsudku Grzelczyk. V predmetnom rozsudku Súdny dvor uvádza, že „opakovane konštatoval, že výklad, ktorý dáva ustanoveniam práva Spoločenstva, objasňuje a definuje ich význam a rozsah pôsobnosti iba tak, ako by malo byť chápané a uplatňované od momentu nadobudnutia jeho účinnosti... Iba výnimočne môže byť Súdny dvor za uplatnenia všeobecnej zásady právnej istoty začlenený do právneho poriadku Spoločenstva vedený k tomu, aby obmedzil možnosť akejkolvek dotknutej osoby odvolávať sa na ustanovenie, ktorého výklad podal, s cieľom spochybniť právne vzťahy, ktoré vznikli v dobrej viere... Okrem toho z ustálenej judikatúry vyplýva, že finančné dôsledky, ktoré by mohli pre členský štát vyplývať z rozsudku vyneseného v prejudiciálnom konaní, neodôvodňujú samé osebe časové obmedzenie účinkov rozsudku... Súdny dvor totiž toto rozhodnutie prijal iba za dosť špecifických podmienok, keď existovalo nebezpečenstvo vážnych ekonomických dôsledkov, predovšetkým vzhľadom na veľký počet právnych vzťahov, ktoré vznikli v dobrej viere na základe právnej úpravy považovanej za platnú a účinnú a keď sa zdalo, že aj jednotlivci aj vnútroštátne orgány boli nabádaní k správaniu, ktoré nebolo v súlade s právnou úpravou Spoločenstva z dôvodov vážnej a objektívnej neistoty o dosahu ustanovení práva Spoločenstva, ku ktorej prípadne prispelo i správanie iných členských štátov alebo Komisie...“⁵¹.

72. Pokiaľ začnem posledne menovaným aspektom, súhlasím s tvrdeniami vlády Spojeného kráľovstva o tom, že záporná odpoveď na prvú otázku predstavuje nový a nepredvídaný vývoj práva Spoločenstva. V tejto súvislosti by som pripustil, že Student Support Regulations brali do úvahy stav práva Spoločenstva pred takýmto rozhodnutím Súdneho dvora. Odpoveď, ktorú som dal na druhú otázku, však podstatne obmedzuje rozsah odpovede na prvú otázku. Údaje predložené na odôvodnenie finančného dosahu zápornej odpovede na prvú otázku sa zdajú byť založené na predpoklade, že všetci občania EÚ, ktorí nie sú kvalifikovaní podľa smernice č. 1612/68, by mali naďalej nárok na podporu na pokrytie životných nákladov. Nie je úplne jasné, aký by bol finančný dosah, pokiaľ by nárok na finančnú podporu mali iba tí občania EÚ, ktorí majú legálny pobyt na území Spojeného kráľovstva a majú reálne spojenie s vnútroštátnym vzdelávacím systémom a spoločnosťou. Napriek tomu nemožno vylúčiť, že tento výklad by mohol mať širšie dôsledky, ktoré by siahali do obdobia začiatku účinnosti ustanovení o občianstve EÚ od 1. novembra 1993 nielen v Spojenom kráľovstve, ale vo všetkých členských štátoch. V prípade, že Súdny dvor konštatuje, že na prvú otázku treba odpovedať záporne, domnievam sa, že by bolo dôvodné obmedziť časový účinok takéhoto rozsudku na právne vzťahy, ktoré vznikli po vyhlásení uvedeného rozsudku, s výnimkou konaní začatých pred týmto dátumom s cieľom napadnúť rozhodnutia, ktorými bolo upreté právo na podporu na pokrytie životných nákladov študentov.

51 — Rozsudok Grzelczyk, už citovaný v poznámke pod čiarou 16, body 50 až 53.

VI — Návrh

73. Preto sa domnievam, že Súdny dvor by mal na otázky predložené High Court of Justice of England and Wales, Queen's Bench Division (Administrative court) odpovedať takto:

- „1) Po prijatí článkov 17 ES a nasl. o občianstve EÚ a s ohľadom na vývoj, pokiaľ ide o právomoc Európskej únie v oblasti vzdelávania, podpora na pokrytie životných nákladov študentov študujúcich na univerzite, hoci vo forme dotovaných pôžičiek alebo štipendií, už viac nespadá mimo rozsah pôsobnosti Zmluvy ES a zákazu diskriminácie na základe štátnej príslušnosti.

- 2) Podmienky stanovené vnútroštátnym právom upravujúce poskytnutie podpory na pokrytie životných nákladov študentov musia byť objektívne odôvodnené a nezávislé od štátnej príslušnosti občanov EÚ. Pre určenie, či je tomu tak, musí vnútroštátny súd overiť, či tieto podmienky sú primerané pre preukázanie reálneho spojenia medzi občanom EÚ žiadajúcim o takúto podporu a vnútroštátnym vzdelávacím systémom a spoločnosťou. Navyše tieto podmienky nesmú ísť nad rámec toho, čo je nevyhnutné pre dosiahnutie tohto cieľa.

- 3) Článku 12 ES sa možno pri uplatňovaní nároku na podporu na pokrytie životných nákladov dovoľávať len od dátumu vyhlásenia rozsudku Súdneho dvora a v prípadoch, keď súdne konania s rovnakým účelom už boli začaté pred týmto dátumom.“